

ACADEMICIANUL DUMITRU MATCOVSCHII – SEPTUAGENAR

DUMITRU MATCOVSCHI ÎNTRE „IMNE”
ȘI „BLESTEME”

Modești și firavi, acei *Maci în rouă* ai lui Dumitru Matcovschi, din 1963, au exprimat individualitatea încă nedezvoltată în întregime a autorului, dar și starea generală a mentalității literare la timpul respectiv. Tânărul aspirant la gloria de scriitor n-a evitat câteva strofe despre *Culoarea roșie*, apoi și despre steagul de aceeași culoare din poezia *Tata* („Ei, comuniștii, ei l-au înălțat!”), dar punea apăsător accentul pe o sinceră *Odă mâinilor robace* și pe câteva poetizări baladești ale lui *Moș Vichente* a lui Toader Cazacu, versuri simple adevărând lumea din care venea autorul și explicând, indirect, natura mijloacelor folclorice de care se lăsa ispitit.

În 1966, în *Univers intim*, autorul tindea să-și definească corect eul liric într-o adresare sui generis către semenul său: „Ai fost, de când te știu, un Univers/ Cu mii de drumuri subțiate-n zare.../ Ca să atingi suprema înălțare –/ Întâi și-ntâi prin tine ai de mers”. El venea din Eminescu, intitulându-și o poezie *Copilul veacului*, dar și din Nicolae Labiș, confratele bucureștean care încă în 1956 scrisese că însăși Osia pământului trecea prin inima sa, iar Matcovschi n-a pregetat să ne dea, peste ani, un inspirat poem intitulat, labișian, *Osia pământului*.

Însă dincolo de o biografie deocamdată săracă și de influențe inerente unui început, *Casă părintească* din 1968 pune începutul unei lirici baladești, folclorice prin motive, tradițională prin imaginile dominante. Și poate așa avea să se constituie și să dăinuie un poet al generației sale, dacă în 1969 cartea sa *Descânțete de alb și negru* n-ar fi scandalizat rău de tot cerberii ideologiei comuniste, care au dat-o la topit. Am fost printre extrem de puținii colegi care am căpătat un exemplar al acelei cărți, am citit-o și recitit-o negăsind măcar o poezie care să fi îndreptățit gestul barbar și criminal al vigenților și arhivigenților care ne-au privat de o carte de zile mari. „De alb să mă vindec, de negru să mă vindec” își propunea scriitorul jinduind o viziune complexă asupra omului și realității din jur. Cartea reprezenta o izbucnire puternică a curajului civic al poetului și o perfecționare în continuare a tehnicii lui literare, particularități devenite normă pentru autor în *Melodica* (1971), *Grâul* (1974), *Axă* (1977), *Patria, Poetul și Balada* (1981) și în volumele de mai târziu. *Omul* („Da, eu sunt o frunză verde,/ Da, eu sunt un bob de grâu./ Da, eu sunt un strop de apă/ Dintr-o mare, dintr-un râu.// Ce-i o frunză verde-n codru./

Ce-i un bob de grâu în lan,/ Ce-i un strop de apă-n mare,/ Într-un râu, într-un ocean?// Frunza-i frunză lângă frunză,/ Bobul lângă bob e bob,/ Stropul care face marea/ Numai lângă strop e strop.// Că sunt frunză, sunt și codru,/ Că sunt bob, eu sunt și lan,/ Că sunt strop, eu sunt și mare,/ Sunt și râu, sunt și ocean”), *Cântec bătrânesc* („Și-am crescut un biet stejar/ Lângă-o apă de hotar,/ Și-am trecut din mâini în mâini,/ De-am slujit pe mulți stăpâni // Am slujit stăpân bogat,/ Mi-a fost slujba chin curat,/ Am slujit stăpân străin/ Și slujba mi-a fost pelin.// Cel bogat, că e bogat,/ Ramurile mi-a tăiat,/ Mi le-a rupt, mi le-a ciuntit,/ Vergi din ele-a pregătit.// Cel străin, că e străin,/ M-a săpat la rădăcini,/ Și, cum m-a săpat, mi-a spus/ Că n-o să mai cresc în sus.// Noroc că mă știu stejar / Și-am crescut din mine iar, / Alte rădăcini am prins, / Ramuri dese am întins”), apoi *Bradul* („Însă bradul n-a căzut,/ Ci ca omu-a-ngenuncheat./ Lemnul tălpii l-a durut/ Când securea l-a mușcat./ Poate lemnul n-a fost lemn,/ Ci-a fost os sucit în sus/ Și crescut în sus, solemn./ Din ce-i care astăzi nu-s.// Poate osul, de-a fost os, Avea-n loc de rădăcini/ Inimă de Făt-Frumos/ Îngropată de străini// Poate inima știa/ Taină mare și a vrut/ S-o aflăm, dar o ținea/ Sub lăcată strat de lut./ Poate bradu-ngenuncheat/ A fost om adevărat/ Și noi nu l-am întrebat...”), *Mi-am făcut un strop de casă...* („Mi-am făcut un strop de casă... / Într-un strop de rouă mic,/ Numai eu și numai cerul/ Într-un strop de rouă mic./ N-are geam și n-are ușă/ Către noapte casa mea,/ Ci-are geam și are ușă/ Către ziuă casa mea./ Către ziuă, către soare,/ Către strugur, către sat,/ Către frunză, către floare,/ Către spic de grâu bogat.// Și cum bate vântu-afară/ Mai în sus și mai în jos, / Casa mea se face leagăn / Și mă leagănă duios.// Mai aproape de albastru,/ Mai aproape de senin,/ Mai departe de amarul/ Rădăcinii de pelin”) și neapărat *Rădăcini* („A căzut din cer o nucă/ Și-a crescut un nuc din lume/ Și-a luat-o razna-n lume –/ Pelerin cu dor de ducă./ Gospodarul casei, când/ A văzut lumina asta,/ Și-a chemat la el nevasta/ Și-au îngenuncheat plângând./ Și-au tot plâns o noapte, vai,/ De-au ajuns să se trezească –/ Ea bălaie, el bălai./ Iar din talpă și genunchi/ Începură să le crească/ Rădăcini de nuc, mănunchi”) și alte poezii din primele cărți ale lui Dumitru Matcovschi sunt în esență metafore desfășurate, simboluri sugestive și adevărate o vrajă aparte a discursului liric și o viziune artistică proaspătă nu numai la acea oră a poeziei est-prutene. Legătura poetului cu folclorul se vedește nu numai în tonalitatea elegiacă și sentimentală a valorilor lui, în tonalitatea elegiacă și sentimentală a versurilor lui, dar și în substratul dramatic al acestora, lesne recunoscut.

E adevărat că în cărțile de mai târziu a crescut considerabil ponderea elementului publicistic. Or, anume în *Soarele cel Mare* (1989), *Imne și blesteme* (1991), *Pasărea nopții pe casă* (2003) se conturează o linie de conduită a poetului, o modalitate de a exista în literatură și în societate, una care îl particularizează tranșant. Este aici multă gândire bărbătească, nemiloasă cu răul și nedreptatea, plină de răspundere, dar și de acea bunăcuviință, e drept – ajunsă la limită, care nu permite verbului usturător să degradeze în injurie ordinară și dezgustătoare. *Soarele cel mare* e ultima carte a lui Dumitru Matcovschi de până la accidentul de automobil din 17 mai 1989, pus la cale de acei care nu agreau nici *descânțele de alb și negru*, nici articole publicistice ca *Povara istoriei*, care alertase de moarte nomenclatura comunistă, nici poezii devenite cântece, ca cea intitulată *Basarabia*, capodopera poetului, adevărat șlagăr de la prima audiție. E o carte inegală din punctul de vedere al nivelului *de azi* al poeziei est-prutene, suntem de acord. Însă oricât de publicistic ar proceda Matcovschi, oricât s-ar spune că mesianismul lui n-ar cadra cu poezia evoluată între timp, adevărurile luate de el în țepa sa atât de ascuțită constituie

principalul element ce asigură unei mari părți a poeziilor de felul celor enumerate și o anumită credibilitate artistică.

În albia aceleiași modalități lirice a evoluat poezia lui Dumitru Matcovschi în cartea *Imne și blesteme*, prima de după odiosul atentat la viața scriitorului. Marcată, firește, de elementul autobiografic, dominant în poeziile *Capcana*, *Struțul*, *Vreau să știu*, *Părinte*, *Cineva* ș. a., în întregimea ei cartea din 1991 e o expresie trăită până la durere a bodiulismului și, mai larg, a brejnevismului ca sisteme de oprimare morală, intelectuală și socială a omului, expresie lesne perceptibilă încă la contemplarea portretului-desen din pagina inaugurală a volumului. Or, nici în starea dezastruoasă în care se afla în acel timp, scriitorul nu uita să înalțe *imne* Moldovei, pământului natal, alfabetului latin. (Credem că nu e cazul să comentăm pluralul *imne*, licență poetică în locul pluralului unanim acceptat în lexicografie – *imnuri*.) „O clipă de dor Moldova este./ O clipă de zbor și o poveste;/ O clipă de zbor și de eternitate./ O vatră de flori, cea mai dulce din toate.// Focul în vatră de secolii mocnește./ Aici și prin piatră verdele crește...” – versul e tradițional, folcloric, simplu și inspirat, fără să lipsească imaginile proaspete: „Arde soarele, scânteie/ Lunca verde-a graiului./ E Moldova noastră cheie/ De la poarta raiului.// Fulgeră în nopți de vară./ Grele, diamantele;/ Stelele în fapt de seară/ Ard ca niște candelă...” Pentru eul liric al poeziei lui Dumitru Matcovschi Moldova este „vatră... cu flori./ Sfântă Duminică-a iubirii”. Poetul însuși nu se înfățișează în ipostază de fântânar tenace, perseverent în căutarea sfârului apei divine, adică a cuvântului inspirat: „Bat în stâncă, bat cu maiul./ Crapă stâncă, și din ea/ Apă rece curge graiul./ Ca o gură de cișmea.// Gălbenuș, cu fața pală,/ Mă aplec și mă-nspăimânt./ Doamne, câtă oboseală/ Pentru-o brumă de cuvânt!...” Un imn de înălțare, închinat medicilor, este întreaga poezie *Doctori, voi*. Alături imnul transpare dintr-un îndemn ca cel intitulat *Treziți-vă* sau dintr-o consemnare poetică botezată *Mă bucur*, sau dintr-un *Apel*, din care cităm: „Uniți-vă, oameni./ Să fim o vrere./ O bucurie / Și o durere...// Uniți-vă, oameni, / Într-un blestem, / De care dușmanii/ Toți se tem...”

Înterupem aici referințele la *imne*, deoarece am ajuns în chip firesc la cuvântul *blestem*. Fiecare dintre noi are motive pentru cărți întregi de blesteme. Cum să nu fi avut, la 1991, motive suficiente pentru *blesteme* Dumitru Matcovschi după cele îndurate pe urmele cărții *Descântece de alb și negru*, ale articolului de publicistică *Povara istoriei*, ale atentatului la însăși existența sa. Or, poetul nu s-a închis în cercul unor trăiri, necazuri și nemulțumiri de ordin personal; ca om al cetății, el se pronunță și acum – după încercările insuportabile prin care l-a trecut regimul comunist al timpului – prin vers curajos, tăios, nemilos împotriva dușmanilor graiului nostru autohton, împotriva hoardelor de străini care, oploșindu-se pe această palmă de pământ românesc, aveau impertinența să se declare eliberatori și frați, împotriva lichelelor așa-zise naționale, împotriva tuturor demolatorilor credinței noastre în idealurile sfinte care începeau să se înfripe tocmai în acei ani. Ca în orice scriere cu adresă concretă, ba chiar exactă, poezia *Tirani*, de exemplu, conține nume și fapte aflate la îndemâna tuturor, explicitări în măsură să irite gusturile estetice prea subțiri: „Tirani avem destui în țară./ Unii din ei s-au fost urcat/ În vârful de scară, da, de scară/ Și ca pe-o turmă ne-au mână.// Primul e Stalin – cel mai mare/ Și cel de sânge mai flămând./ Vine un Brejnev nu știu care./ Mai e și-aici, la noi, un rând.// Un rând de zbiri, un rând de fiare./ Pe Bodiulică l-ați uitat? Ce de la teatru, scrie-n ziare./ Un candelabru a furat...// Ardea cristalul. El stătea/ Între ai săi și chefulia;/ La orgă fică-sa-i cânta./ Iar altă fică îl filma...”

Excesul de publicistică periclitează artisticitatea poeziei, e adevărat. Dar filipica *Tirani* apărea într-un timp când inima autorului ardea și para ei trebuia stinsă cât mai curând. Autorul nu uita că avea de intonat un *imn* omului năpăstuit: „Și numai bietul moldovean/ Muncea din zori de zi pe lan/ Și la uzină, și tăcea./ El candelabre nu fura...”. Și că avea să formuleze, alături de *imn*, un cât mai limpede *blestem*: „Deci, să trăiască moldoveanul,/ Moldova-mamă să trăiască./ Să piară, oameni buni, tiranul,/ Mai mult să nu ne jefuiască”.

Moldoveanul când te vinde, Omul fără suflet, Câine, Șerpii și alte poezii sunt tot atâtea blesteme versificate, adevărate sete de adevăr și dreptate, care au nutrit mereu inima și mintea poetului-cetățean. Dumitru Matcovschi nu uită trecutul glorios al Țării Moldovei (*Moștenire*), nu uită nici trecutul nu prea îndepărtat, odinioară tabuizat (*Noi am murit în patruzeci și șapte...*); icoana la care se închină se numește Eminescu (*Dor de Eminescu*); alte icoane sunt în creația sa Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, țăranul, Moldova; cântă doina străbună și vestejește tot ce se opune „imnelor” închinat acestor valori, și tocmai permanentul discernământ între bun și rău, între prieten și dușman, între valoarea autentică și surogatele acesteia autorizează opinia că Dumitru Matcovschi este un apărător tenace al binelui și frumosului și un stigmatizator neînduplecat al răului și urâtului. Situația poetului între *imne* și *blesteme* ni se pare o particularitate esențială a discursului liric matcovschian la nivel de motive, cel puțin până la *Pasărea nopții pe casă* (2003). Poezia *Scrisoare mamei* din această carte explică ceva esențial, definitoriu, absolut particularizator pentru creația din ultimul timp a scriitorului. O destăinuire sinceră și durută ne-a șocat încă la lectura dintâi: „Cuvintele, fierbinți cândva, mi se răcesc. / Bolesc, cerșesc pâine de saț și sănătate./ Și tot muncesc din noapte-n noapte, cad în bot./ Și nu mai scriu, iar dacă scriu, *blesteme* scriu, *satire* scriu, și nu balade”. Îmbinarea de cuvinte „și nu balade” este zguduitoare. Poetul care a debutat cu poezii realizate în cheie baladescă, poetul care la 1991 se situa *între* imne și blesteme, acum preferă la nivelul declarației sale proprii – tocmai blestemele și satirele. Cupa răbdării sale se umpluse, durerile sale pentru destinul limbii române, al omului simplu, de jos, al moralei publice, al Moldovei istorice, hăcuite nemilos și criminal până a rămas din ea numai ce s-a îndurat să ne lase Hrușcirov, se acutizaseră într-atât, încât au ieșit în planul din față al cărții bazate pe simbolul *cucuvelei*, iar de altfel nu numai al acesteia. Ne vedem obligați să cităm din mai multe satire și blesteme: „Aici departe pășteau odată, / pășteau mioare în deal, pe izlaz./ Vândută a fost Basarabia toată, / din stână un țarc, un ocol a rămas. // trădată. O dată și încă o dată, și iar, și iar,/ cu limbă, istorie, mamă și tată,/ cu datină și cu vechiul hotar” (*Aici departe...*), „Trecută prin foc și prin sabie,/ furată, trădată mereu,/ ești floare de dor, Basarabie,/ ești lacrima neamului meu” (*Basarabia*, variantă nouă), „Limba română, limba noastră de acasă,/ de la Orhei, de la Soroca și Puhoi,/ a fost și ea, cu noi a fost, pe roată trasă,/ a fost și ea pusă în țeapă, tot cu noi” (*Limba română*), „Popor nimicnicit, sortit, proscris... / Cu aleluia și cu Doamne miluiește/ am topăit pe margini de abis,/ am compromis tot ce era necompromis,/ am aruncat cu pietre-n soare, ne-am permis,/ și Basarabia română nu mai este” (*Recviem pentru Basarabia română*), „Mare păcat de-acest pământ bogat./ De mărgioară, de hotarul vechi păcat./ Sunt ale noastre codru, câmpie, ape, grui,/ iar noi suntem atât de-ai nimănui!/ Noi, dăruții cu noroc odinioară,/ iar am ajuns de răs și de ocară:/ plaiul ne fură, graiul venitul de departe,/ din tot ce-avem și nu avem își face parte” (*Jalnici*)... Chiar o simplă enumerare de titluri adevărate atenția acordată de

poet unor realități crude, a căror blamare și stârpire constituie scopul scriitorului: *Proștiți, Jalnici, Piticeni, Renegați, Proscriși, Osândiți, Prohod...*

După aceste referințe la satirele și blestemele din *Pasărea nopții pe casă* vine rândul cărții *Neamul Cain*, cea mai proaspătă de până acum, din 2008. Chiar poezia titulară e o diatribă, scriitorul spunând adevărul în față poporului însuși, marcat cu epitete dure, ca „bastard”, „proscris”, „înfrânt”, „ingrat”, „nătâng”. Reîntâlnim și aici *Omul negru*, mai citim o dată capodopera scriitorului – *Basarabia*, este reluat motivul înstrăinării băștinașului în condițiile vitrege, în care „tot venitul de aiurea/ stăpânește” (*Mărgioară*), se evidențiază și niște note proaspete în concepția și în viziunea autorului – referințele poetului la propria sa persoană: el se declară ca și cum vinovat de neajunsurile vieții, de năpastele căzute pe capul omului: „Sunt vinovat că-am spus minciuna,/ să fug am vrut de «complicații»/ când mi s-a oferit tribuna/ și mi s-au pregătit ovații” (*Sunt vinovat*), „Prostimea așteaptă, nu vine/ Mesia, icoanele cad./ La masa tăcerii divine/ poetul ca un condamnat” (*Condamnat*). Nu împărtășim în întregime afirmațiile citate la urmă. Pe tot parcursul slujirii sale Poeziei Dumitru Matcovschi nu are de ce să se simtă vinovat, deoarece Domnia Sa, împreună cu puțini alți confrăți de breaslă contemporani, n-a „spus minciuna” și n-a „fugit de complicații”; de multe ori, în detrimentul expresiei profund literare și eminamente metaforice, Dumitru Matcovschi a rostit bărbătește adevăruri dureroase a căror răsplată cu... „ovații” se mai lasă așteptată și în prezent. Și dacă se consideră „condamnat”, noi îl vedem, îl înțelegem și-l apreciem nu în sensul unei vinovății morale în fața oamenilor, ci în sensul sacru al crezului său de cetățean care a conștientizat adânc obligațiunea de a spune adevărul, oricât ar fi acesta de crud, dureros și neplăcut.

În sensul acesta, condamnat întru poezie, Dumitru Matcovschi se manifestă ca cetățean luptător, incoruptibil – am zice, și în proza noastră literară, prin romane ca *Toamna porumbeilor albi* (1979) și *Focul din vatră* (1982), marcate de probleme etice acute, de personaje bine conturate sub aspect psihologic și moral, de o scriitură antrenantă din punct de vedere propriu-zis artistic, și în dramaturgia contemporană, prin dramaturgia contemporană, prin opere dramaturgice care au zguduit săli arhipline ale teatrelor din Chișinău, Bălți, Tambov și ale unor localuri în care au evoluat artiști amatori. *Președintele* (1972), *Cântec de leagăn pentru bunici* (1974), *Tata* (1976), *Troița* (1986), *Abecedar* (1986), *Destinul* (1999), și în publicistica din ultimele două decenii și ceva, prin două articole de pionierat sub aspectul contribuției la deschiderea spre abordarea cu adevărat curajoasă și profundă a problemelor afurisite ale vieții, ca *Hoț în rezervație* și *Povara istoriei*, apoi prin sute de alte intervenții ocazionale, realizate în cheie specific matcovschiiană: axate pe probleme complicate, dureroase, arzătoare, articole și replici care, chiar neplăcând unor colegi de breaslă, nu i-au lăsat indiferenți nici pe ei.

Acesta e, în linii generale, scriitorul cu cele mai multe texte de cântece audiate în permanență, scriitorul zidit între *imne* și *blesteme*, scriitorul a cărui creație n-ar strica să fie analizată într-o monografie care să depășească și volumul, și diversitatea unghiurilor din care e privită, și adâncimea interpretării critico-literare din cartea lansată azi *Dumitru Matcovschi – poet și om al cetății* (2009).

ION CIOCANU
Institutul de Filologie
(Chișinău)